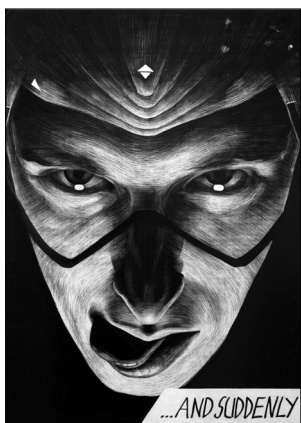

AZ IRODALMAT NEM LEHET HAZUDNI

Kolozsvári beszélgetés Horkay Hörcher Ferencsel

...én úgy gondolom,
hogy aki jó író, az jó arc
is, és aki jó arc,
az tulajdonképpen már
jó író is valamilyen
értelemben.

■ – Köszöntöm először is Kolozsváron Horkay Hörcher Ferencet, aki, mint előzetes beszélgetésünkől kiderült, kamaszkorában körülnézett Erdélyben, és eljutott egészen Bukarestig. Most újra figyelmesen járja a várost, és még járni fogja ezen a héten, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem meghívott előadójaként. A mai estén elsősorban az irodalommal kapcsolatos munkáját fogjuk megismerni – előzetesként és bemutatásként annyit mondanék el róla, hogy 1964-ben született, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanít, többek között esztétikával kapcsolatos tantárgyakat.

Az első, amit kérdeznék, a helyre vonatkozna, ahol vagyunk – milyen az Erdélyhez, Kolozsvárhoz fűződő viszonyod, milyen támpontjai vannak?

– Öröm nekem, hogy ennyien itt vagyunk ma, mert azt jelenti, hogy a magyar kultúra – minden nehézség ellenére – még működik. Honnan is kezdjem? Ahogy Imre is jelezte, majdnem ötvenéves vagyok, és ez nem éppen könnyű létállapot. Lassan érdemes áttekintenem, hogy mire jutottam eddig, és merre tovább.

Kezdjük Erdéllyel. Nekem van egy Horkay előnevem, ami annak idején sokaknak szemet szúrt, nekem Balassa Péter tanár úr mondta volt annak idején a pesti tudományegyetem bölcsészkarán, amikor az első publikációimon megjelent ez az előnév, hogy ezt felejtsem el – nem értette a dolgot. Pedig egyszerű: az édesanyám családneve a Horkay, innen ered a választásom. Apai ágon egyébként svájci német családból származom, őseim Ausztriából telepedtek Magyarországra az

A Bulgakov Kávéházban, 2012. március 26-án elhangzott beszélgetés szerkesztett változata.

előző századfordulón, és magas ipari kéményeket építettek Óbudán. Az anyai oldal, ahogy utaltam rá, magyar család, Horkay nagyapám törvénytudó bírósági írást írt, de az igazán magyar vonatkozás a Túri család, az édesanyám anyai ága – miskolci fürdőigazgató, illetve tűzoltókapitány volt a dédnagyapám, és hat gyerekük volt. Aztán szétszórta a családot a második világháború, és amikor a Túri fiúk haza-hazajártak Amerikából, ahová eljutottak, mindig mentek Erdélybe is. Akkor még nem feltétlenül értettük, hogy miért mennek, mi is van ott. Persze a családi sírokat jöttek felkeresni, mert azok egy része itt volt.

Aztán a szüleink áthozták minket is – akkor Nyugatra menni nem lehetett, Erdély viszont elérhető volt. S hát ugye, elvégre ez a hazánk. Egy egész körút lett belőle, és tulajdonképpen ez a mostani ittlétem egyetlen konkrét előzménye. A nyolcvanas években volt egy afféle értelmiségi Erdély-járás, az nekem kimaradt, kicsit azért is, mert úgy éreztem, volt ebben valamiféle sznobéria is bizonyos esetekben – mintha ezáltal próbálták volna egyesek azt bizonyítani maguknak vagy másoknak, hogy mennyire magyarok. Amikor viszont nem is olyan régen Kemény István és Bartis Attila beszélgetőkönyvét, az *Amiről lehet* olvastam, akkor jöttek nekem elő valahonnan hátulról a régi (talán nem is létező) élmények. Mondjuk, megáll Bánffyhunyon a vonat errefelé jövet, és akkor elkezdnek dolgozni az emberben a nevek. Ez kicsit ahhoz hasonló, mint amikor angol szakosként tizenhét évesen kijutottam Londonba, és ott a metrón figyeltem a feliratokat – Piccadilly Circus és hasonló, amelyekkel az ember a tankönyvekben is találkozhat. Erdély is hasonló élmény volt: Torockó vagy a Tordai-hasadék – ezek a nevek mélyen bevéődtek a tudatom legmélyére, még mielőtt saját szememmel láthattam volna földi valójukat.

Amikor tán két éve eljutottam Krakkóba, rájöttem, az, hogy én Amerikában jártam, Angliában jártam, meg még jó néhány helyen megfordultam, egyfajta visszahatásként azt eredményezi, hogy most tulajdonképpen egy szűkebb holdudvart szeretnék belakni, ez érdekel jobban, Krakkó–Bécs–Kolozsvár–Szabadka, talán egy ilyen körbe lehetne ezt beleírni.

– *Kimondtad már Bartis Attila és Kemény István nevét, nagyjából ugyanarról a korosztályról van szó az esetekben. Azt is elmondanám még, kolozsvári találkozásról lévén szó, hogy a Horkay Hörcher Ferenc nevet én legelőször Sántha Attila egy recenziója kapcsán jegyeztem meg – az Előretolt Helyőrségben jelent volt meg jó másfél évtizeddel ezelőtt. Sántha sem áll életkorban messze tőletek. Azt kérdezném tehát, hogy generációsan kik azok a nevek, akik viszonyítási alapot jelentenek számodra, és miért?*

– Én 1982-ben Szegedre kerültem egyetemre. Angol szakos szerettem volna lenni, és az ELTE-re annak idején nem volt esélyem bejutni erre a szakra „megfelelő” családi háttér hiányában. A szegedi angol szak vezetője viszont családi jó barát volt, és vidékre a pontszámaim is elegendőnek bizonyultak.

1982-ben Szegeden volt tehát egy első kör, amelyikhez csapódhattam volna, Takáts Józsefék köre, ő volt nekem egy ilyen támpont, és az akkori szegedi fiatalok: Darvasi László, Szilasi László, Szántó F. István – ez a csapat, a *Harmadkor* és a *Pompeji* körüli társaság fontos volt. Csakhogy én első évben eljöttem, mert a leendő feleségem Pesten tanult, és ez csak távszerelmeként működhetett elsőéves koromban, péntekenként jöttem vonattal Pestre, aztán vasárnaponként vissza Szegedre. Ezt meguntam, magyar–angol szakosként a régi magyar irodalmat tanító tanárokból valahogyan ki kellett csiholnom legalább egy négyest, és azzal átjöhöttem Pestre. Pesten fontos volt a szerelem persze, és hát szakmailag az Esztétika Tanszék. Én ugyanis eredetileg filmrendező szerettem volna lenni (és az szeretnék lenni mind a mai napig, bár egyre kevesebb az esélye), filmrendező vagy költő. Annak idején Nemes Nagy Ágneshez fölvittem a verseimet, és mondta, hogy ezek nagyon jó versek; de

nem érzem azt, hogy itt meg itt megbicsaklott a ritmus? Mondtam, hogy nem érzek semmit, aztán otthon megnéztem, és tényleg úgy volt: egy szonetról volt szó, és a tercináknál egy-egy szótaggal mindig hosszabbak voltak a sorok. De hát az direkt volt úgy, bár a Nemes Nagynak adott válaszmom persze hülyeség volt. Mindenesetre ő kedvesen, de szigorúan is azt mondta, valami lesz belőled, fiam, bár nem biztos, hogy költő – majd kiderül, hogy micsoda.

A pesti bölcsészkaron 1983-ban, amikor felkerültem oda, Kulin Ferenc meg a *Mozgó Világ* körüli balhék jelentették a közeget. Kulint ki akarták rúgni, és a bölcsészkar büfé körül aláírásokat gyűjtöttek ez ellen a diákok. Ott is volt egy ilyen kör, Kurdi Imre, Tatár Sándor, Károlyi Csaba, Babarczy Eszter – a későbbi *Nappali Ház* köre. Engem viszont, legalábbis úgy éreztem, nem nagyon fogadtak el, mert hagyományosabb verseket írtam, utáltam az avantgárdot világeletemben. Ez volt a benyomásom a JAK kapcsán is, pedig lelkiismeretesen jártam le Tatára, főleg focizni, a nyári JAK-táborokba. Akkoriban megfordult ott Mészöly Miklós, Parti Nagy Lajos, Esterházy Péter (ő focizni is beállt), és persze Kukorelly Endre. Volt ott három csontvékony, keszeg fiú, akik fekete bőrdzsekiben borzasztó keményen járkáltak fel és alá, Térey János, Peer Krisztián és Poós Zoli. Ezek, ha úgy tetszik, generációs alapélmények.

Egyszer Bacsó Béla tanár úr is lejött, és mivel én akkoriban lettem fiatalon tanszékvezető, rám szólt, hogy jöjjön, tanszékvezető úr, mert megtanítom pingpongozni... Pechje volt velem, mert én profi asztaliteniszező voltam, és egy kicsit maradtam is, plusz még balkezes is vagyok, ami pingpongban borzasztó előny. Ebben tehát nem tudott megverni, és kicsit akkor nőtt a tekintélyem az „esztétai” körökben.

– *Vannak ennek a korszaknak is dokumentumai, a Csipesszel a lángot című kötetben utánanézhetsz bárki, ha erre a korszakra, ezekre a szerzőkre kíváncsi – itt Horkay Hörcher Ferenc Kun Árpádról és Borbély Szilárdról ír többek között.*

– Igen, ők is jelen vannak azóta is az irodalmi nyilvánosságban, a legfontosabb számomra talán mégis Gál Ferenc volt, neki 2011-ben jelent meg *Ódák és más tagadások* címmel egy újabb kötete, ő egy titkos favoritja ennek a generációnak, egy mitikus alak – az ő versei egyetemista korom óta elkísérnek. A másik támpont számomra Wirth Imre volt, akinek nagyon korán kijött egy kötete, de aztán három gyereke is született, és magával ragadta az élet. Vele családi jó barátságba keveredtünk, odahívtam a Pázmány esztétika szakára is tanítani. Ahogy tanított ott Schein Gábor vagy Kun Árpád is.

– *Kanyarodjunk egy pillanatig még vissza Bartis és Kemény munkáihoz, ők Kolozsváron is tartottak már közös felolvasóesteket, jelenleg pedig Székelyföldön turnézna, ugyancsak közösen. Egy elég hosszú recenziót írtál a beszélgetőkönyvről, és volt olyan megnyilatkozásod is, ahol ennek a beszélgetőkönyvnek a politikai vonalát emelted ki – hogy milyen érdekes éppen Keményt és Bartist olvasni ezekről a kérdésekről. Ez is hozzátartozik ahhoz, hogy ők miért és hogyan fontosak. Mert egyébként talán nem Bartis és Kemény az, akikről elsőre a politika jut az ember eszébe.*

– Szerintem az irodalom nem szövegekből áll, hanem emberekből, személyiségekből. Ezt akkor is mondtam, amikor nem volt divat, meg most is mondom, amikor már kezdenek ennek is lenni elméletei. Annak idején Nemes Nagy Ágnes kapcsán gondoltam végig, hogy az ember nem szövegeket olvas, hanem valakinek a szövegét. Vagy legalábbis valakinek tulajdonított szövegeket. A szöveg önmagában nem működik, kell hozzá a személyiség hitele, anélkül nincs irodalom. Ezért én úgy gondolom, hogy aki jó író, az jó arc is, és aki jó arc, az tulajdonképpen már jó író is valamilyen értelemben. Erről majd nyilván lesz szó Ottlik kapcsán is. Az irodalmat nem lehet hazudni, az visszaüt szerintem.

Keményt én ropantul nem szerettem annak idején, egyetemista koromban, mert ő fiatal titánként tűnt fel, és én marhára utáltam a fiatal titánokat, mert én nem vol-

tam az. Az ember ezt nehezen viseli el. Aztán egy idő után rájöttem, hogy ezt ő is nehezen viseli el egyébként, fiatal titánnak lenni sem olyan egyszerű, de főleg az lát-szott aztán a szövegeiben, hogy kezd ő is öregedni, van családja, van gyereke, és ezekkel kínlódik, erről ír is. Az emlegetett tatai táborok azért is jók voltak amúgy, mert ott látni lehetett többek között Visky András, Láng Zsoltot, ahogy szintén a gyerekeikkel jönnek-mennek a táborban. Jó volt ez az emberi vonatkozás. Lassan ott tartok egyébként, hogy majdnem jobban szeretek életrajzokat olvasni, mint irodal-mat. Az életrajzi vonatkozás fontos a számomra, abban az értelemben, ahogy Kosz-tolányi beszél erről – hogy neki minden könyvben, amit olvasott, ott volt az írójának a fényképe: a mű a szerzői arccal együtt működött számára. Én is így vagyok ezzel, és Keményék beszélgetéskönyve ebben az értelemben „megütött”, szíven talált en-gem. Azért, mert a személy hitele ott van benne, nem a büntelensége vagy a tökéle-tessége, hanem a személyesség evidens fölállalása. És ott van még valami, amit nem tudok másként megnevezni, mint valami polgári jellegként. Hogy ez mit jelent? Rendkívül devalválódott ennek a szónak az értéke, de azért Kolozsváron talán még ki lehet mondani. Végignéztam az életrajzait azoknak a kollégáknak – irodalmároknak, filozófusoknak, történészeknek –, akik itt engem szívfájdítóan szívélyesen ven-dégül látnak, és azt láttam, hogy ez a generáció európai léptékben van jelen a kultú-rában. Valami hasonlót éreztem az emlegetett könyvben. Keménynek a viszonya a saját kultúrájához, saját életéhez nekem fontos támpont.

– *Olvastam az Ottlik kadét történetei című könyvedről egy kritikát, ahol a kritikus vitatja, hogy össze lehet-e hozni Márait, Kosztolányit és Ottlikot egyazon koncepción belül. Ha gondold, most összefoglalhatod az érveidet azzal kapcsolatban, hogy mi-ért épp ezt a három figurát választottad ki. De egyúttal szeretném megragadni az al-kalmat, és arra alapozva, hogy neked alkalmad volt személyesen találkozni Ottlikkal, arra kérnélek, mondd el azt is, hogy személyként milyennek tűnt számodra – ő mennyire volt hiteles figura?*

– A kritika meglátására nem reagálnék, szerintem ez nem feladata a szerzőnek, pontosabban modortalanságnak tartanám – a kritikus írja meg a kritikáját, a szerző meg viselje el. Az álláspontom olvasható a könyvemben. A másik oldala a dolognak, Ottlik személye érdekesebb. Emlegettem már Nemes Nagy Ágnest. Mindannyian va-lamilyen korba születünk bele, és én azt gondolom, ki kell használni, amíg még él-nek az írók. Tessék az élő írókat levadászni – az élő írók erre valók, utána csak köny-vek lesznek, meg sírboltok. Az író tetőtől talpig író, nem csak a szó révén válik az-zá. Én például lekéstem Pilinszkyt, pedig elcsíphettem volna. Illyés Gyulát levadász-tam az Egyetemi Színpadon, ahol egyébként még Illés-koncerten is jártam. Ottlikot is hasonlóképpen vadásztam le, egyetemista koromban alapítottunk egy kis irodal-mi kört Madarász Imrével, az volt a neve, hogy Kölcsey Kör, és akkor jelent meg az *Újhold Évkönyv* első kötete. Akkor elhívtuk a körbe az *Újhold* körét, ott volt Mándy Iván, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik, Lakatos István, Lengyel Balázs. Még a Petőfi Irodal-mi Múzeum is odajött hatalmas tekerces magnetofonnal. Ottlik nem jött egy dara-big, de aztán mégis megérkezett, és felolvasott valamit, és amikor következtek volna a többiek, akkor ő ki is vonult. A többiek már nem érdekelték. Lihegtem utána, affé-le kis egyetemista szervezőként, ő leült a díszterem elé egy fotelbe, és én valahogy eléje térdepeltem. Ez az a pozíció, ahogy ül a király, és elébe térdepel a lovag – so-katmondó kép, számomra legalábbis. Egyébként amikor előtte fölfelé vittük, a re-formkori magyar irodalom tanszéki szobájába, a folyosókon lelkendezve mutogatta, hogy melyik tanárnak hol volt a szobája. Kiderült, hogy ő a Piarista köz bölcsészka-ri épületét az egykori piarista gimnáziumként ismeri, ahová ő járt annak idején. Utá-na már könnyebb volt számomra beazonosítani, melyik szövegébe hogyan került be-le az a Gellért-hegyre nyúló látvány.

– *Gondolom, valamiféle kulturális modellt is jelenthetett ő számodra. Hogyan látod egyébként a műveltség szerepét a költészetben? Mennyire átemelhetők a kulturális utalások?*

– Az utalásokról az jut eszembe, hogy van a mai magyar irodalomban egyfajta köldöknéző magabazárkózás, másfelől egy egyszerű copy/paste-es mechanizmus. Ez pedig valószínűleg nem tesz neki jót. Nekem fontos az európai kultúrával való telítettség – ez is köti össze számomra Kosztolányit, Márait, Ottlikot. És megint Erdélyről szeretnék valamit mondani. Volt a Múcsarnokban egy beszélgetés kortárs képzőművészetről egy éve. Abból derült ki számomra, hogy van Erdélyben egy csapat, amelyik magas ívben repül át Magyarországra fölött, és New Yorkban vagy más helyeken száll le, és mozog aztán otthonosan. És ez nem csak a képzőművészekre igaz, hanem például a Visky András típusú figurákra is. Magyarán, hogy a kultúra véráramában jobban benne vannak, mint Magyarország, amelyik egyébként igencsak fenn hordja az orrát a magyar–magyar meccsek keretén belül. Ilyen szempontból kicsit elkényelmesedett, elkényeztette magát az anyaországi értelmiség meg művészelit, belterjessé vált, és ez nem tesz jót senkinek. Egyébként meg vannak természetesen titkos, kevésbé látható véráramok, amelyek jót tesznek.

– *Oxfordban tanultál hosszabb ideig, és úgy érzekelem, a verseidben, szövegeidben, a „literary gentleman” fogalmával való foglalkozásban jelen van az a világ, ami Oxfordhoz kapcsolható. Kíváncsi volnék rá, mennyiben esik egybe mondjuk ez az irodalmi úriember-fogalom az ott tapasztaltakkal, vagy mennyiben absztrakció.*

– 1987/88-ban vagyunk – akkor egy éve már házas voltam, és kaptam egy Soros-ösztöndíjat, ugyanazt, amelyiket az előtte való évben Szájer József, az utána következő évben Németh Zsolt, aztán meg Orbán Viktor. Ezzel mentünk ki Oxfordba, gypep pályán fociztunk, teniszeztünk, és Sokol rádión hallgattuk a Kossuth Rádiót arról, hogy éppen mit dönt a Párt Központi Bizottsága Magyarországon arról, hogy Kádár megy-e vagy marad.

Oxford egy létező dolog, egy rendkívül kegyetlen és külföldiek számára meghódíthatatlan terület; egyetlen igazi szerelmem, akit, félek, soha nem fogok meghódítani – ez Oxford. Ebben az értelemben fikció is tehát. De azért *Oxford alumnus* vagyok, kapom minden évben a papírokat, értesítőket, és fontos emlékeim vannak vele kapcsolatban. Feljártunk Londonba, ott voltam Sárközi Matyínál, Siklós Pistánál, Czigány Lórántnál, adtam interjút a BBC-ben, amit különös módon a házmaster néink is elemlegetett odahaza, hogy hallotta.

Amikor kinn voltam, és politikai filozófiával foglalkoztam, akkor még nem lehetett tudni, hogy a kommunizmusnak egy év múlva vége lesz. Én ott a harmadikutas politikát kutattam – olyan alapon, hogy a kommunizmust utáljuk, de azért a Nyugat sem fenékgig tejfel, és akkor nézzük meg, mi van még. Mondta nekem Péter László professzor, hogy itt van a nyugati kultúra, egyszerűen tessék ezt megtanulni. Utána majd lehet harmadikutaskodni. Ez az a fikció tehát, ami engem mozgat ebben a történetben, hogy tehát van egy „Nyugat”, és az, hogy az én apám a háború alatt a BBC-t hallgatta. Nem a németeket, nem az oroszokat, nem a magyarokat, hanem a BBC-t, ahol oxfordi akcentusban olvasták fel a híreket. Ha úgy tetszik, ez tehát egy standard: abszolút mérce, biztos pont.

Van egyébként a magyar irodalomban és költészetben is egy angolos irány, Ottlik is „otthon” volt Londonban, úgy volt otthon, hogy az ötvenes években fordítania kellett, és Dickensen keresztül megtanult angolul. Ez elég jó iskola. Ezt a mércét jelentheti tehát nekem Anglia. A költészetben mostanában amúgy kitapintható a pesti Bölcsészkar angol tanszékének költészeti ideálja. Géher István, Nádasdy Ádám és a fiatalabbak: Ferencz Győző, G. István László; egy egész raj, akik tudják, hogy a huszadik században mi történt az angol nyelvű irodalmakban – amiről nagyon felületes

képük van azoknak, akik a „mainstreamben” úszkálnak, és akik esetleg nem érzik ezt a dolgot, és csak a belső áthagyományozódásra támaszkodnak. Kicsit olyan ez, mint amikor a Kulcsár Szabó Ernőn iskolázott irodalmár elkezd német filozófiával foglalatzkodni.

– *Beszéljünk végre a költészetéről is. A legutóbbi verseskötényed címe A Dante-paradoxon. Miért Dante?*

– Egyfelől nyilván a hübrisz kategóriájába tartozik ez az opció, de az ember, amikor negyvenéves lesz, akkor már nem tudja halogatni: olyan dolgokkal szeretne foglalkozni, amik tényleg fontosak, ezt már nem lehet tovább kerülgetni – és a szövegeinek is azokkal kell beszélgetniük, akik tényleg fontosak: az igazán fontos emberekkel, hagyományokkal, szövegekkel. Nekem Dante két okból fontos. Egyrészt azért, mert ő szavakba önt egyfajta – a pszichológusok így mondják – „kapuzárási pánikot”. Az egész *Isteni színjáték* nem más, mint egy nagy kapuzárási pánik leírása és az ezzel való „jó hatásfokú” megbirkózás. Aminek a titka, hogy a mélyre süllyedés után képes felemelkedni, egészen az isteni szférákig – erre utal a kötetborításon látható Botticelli-grafika. De hogy mi a tétje számomra Dante költészetének, azt csak akkor érthetjük meg, ha figyelembe vesszük egy másik művét is, a *Vita nuova*-t. Ebben a saját életproblémáját irodalmi formaproblémaként jeleníti meg, erre utal, hogy verset és prózát kever a szövegben. Szeretné meghaladni a provanszál udvari szerelmi költészeti hagyományt s kevésbé foglalkozni az énnel, mint elődei, s inkább a szerelemmel, annak keresztény-misztikus jelentéstöbbletével – ezt jelképezné Beatrice számára. A mai költő persze kevésbé válik elragadtatóttá – számára önmaga s egyben saját irodalmi hagyományának meghaladása sokkal nehezebb feladatnak tűnik. Főleg, mert nemcsak ő, de időnként az őt vezérlő kalauz, Vergilius/Beatrice is eltéved a rengeteg erdőben. A hiteles élet és a hiteles költészet így továbbra is egymásba kapcsolódó feladat marad számomra. S megnyugtató tudat, hogy próbálkozásaimmal-vergődéseimmel is egy nagy – antikeresztény – európai hagyomány részese vagyok.

Kérdezett Balázs Imre József

